

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Görülmeyen ve Duyulmayan Kesimi: Yaşlı İşçiler*

Invisible and Unheard of Seasonal Agricultural Work: Elderly Workers

Gizem ÖZKAN BOYRAZ¹ Türken ÇAĞLAR²

¹Arş. Gör. Hacettepe Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Sosyal Hizmet Bölümü,
gizemozkan19@gmail.com, ORCID:
0000-0002-6759-7345

²Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Sosyal Hizmet Bölümü,
turkancaglar@gmail.com, ORCID:
0000-0002-7849-0025

Başvuru: 27.10.2022
Kabul: 29.03.2023

Atıf:
Özkan Boyraz, G. ve Çağlar, T.
(2023). Mevsimlik tarım işinin
görülmemen ve duyulmayan kesimi:
yaşlı işçiler. *Toplum ve Sosyal
Hizmet*, 34(2), 427-451.
DOI:10.33417/tsh.1195328

ÖZ

Bu araştırmanın amacı mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin yaşam ve çalışma deneyimlerini anlamak, yaşadıkları sorunlara dikkat çekmek ve sosyal hizmet gereksinimlerini değerlendirmektir. Nitel bir araştırma olan bu çalışmada fenomenolojik desen kullanılmıştır. Veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" ve "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" ile toplanmıştır. Araştırma öznelerine kartopu örnekleme ile ulaşılmıştır. Bu kapsamda Sivas iline mevsimlik tarım işinde çalışmak amacıyla gelen 60 yaş ve üzeri 11 kadın 19 erkek toplam 30 bireyle görüşme yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin sağlık, bakım ve barınma, çalışma koşulları, ekonomik, sosyal güvenlik, beslenme, ulaşım, sosyal dışlanma, sosyal hizmetler ve politika konularında pek çok sorun deneyimledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunda mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları sorunları gidermeye ve bu bağlamda gereksinimlerini karşılamaya yönelik sosyal politika, hizmet ve uygulamaların yetersiz olmasının etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir. Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını gidermek ve yaşam koşullarını iyileştirmek için hak temelli, sistematik, bütüncül, kapsayıcı, yaşlı merkezli ve yaşlıların yüksek yararını önceleyen politikaların üretilmesi, hizmetlerin sunulması ve müdahalelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Mevsimlik tarım işçileri, sosyal hizmet, sosyal politika, yaşlı bireyler

ABSTRACT

The aim of this research is to understand the life and work experiences of seasonal agricultural workers, to draw attention to the problems they experienced and to evaluate their social service needs. The phenomenological design was used in the research conducted with the qualitative research method. The data were collected with the "Personal Information Form" and "Semi-Structured Interview Form" prepared by the researchers. Research subjects were reached by snowball sampling. In this context, a total of 30 individuals, 11 women and 19 men, aged 60 and over, who came to Sivas province to work in seasonal agriculture, were interviewed. The data obtained from the interviews were analyzed with the descriptive analysis approach. It has been concluded that elderly seasonal agricultural workers experience many problems in the fields of health, care and accommodation, working conditions, economic, social security, nutrition, transportation, education, social exclusion, social services and policy.

* Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

It is thought that the inadequacy of social policies, services and practices aimed at eliminating the problems experienced by seasonal agricultural workers and meeting their needs in this context has a great impact on this situation. In order to meet the needs of elderly seasonal agricultural workers and improve their living conditions, it is necessary to produce rights-based, systematic, holistic, inclusive, elderly-centered policies that prioritize the best interests of the elderly, to provide services and to carry out interventions.

Keywords: *Seasonal agricultural workers, social work, social policy, elderly individuals*

GİRİŞ

Tarımın ve tarımsal üretimin devam edebilmesi için mevsimlik tarım işçilerinin önemi ve katkısı oldukça fazladır. Öyle ki mevsimlik tarım işçiliği tüm dünyada yaygın şekilde görülmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin sayıları, dağılımları, yaş oranlarına yönelik güncel bir veri bulunmasa da tarımda istihdam edilenlerin yarısına yakınının mevsimlik tarım işçisi olduğu tahmin edilmektedir (Sert ve Nazlıoğlu, 2016, s. 10). 2007 yılında yürütülen bir araştırmaya göre mevsimlik tarım işçileri dünyadaki 1,1 milyar tarım işgücünün 450 milyonunu oluşturmaktadır (Hurst, Termine ve Karl, 2007, s. 32). Çeşitli araştırmalarda yaş dağılımları incelendiğinde; 2011 yılında yapılan bir araştırmaya göre nüfusun %10'u 5 yaşın altında, %40'ı 14 yaşın altında iken 65 yaş ve üzerinde olanların oranı %2,2'dir (Şimşek, 2012, s. 37). Diğer bir araştırmaya göre ise nüfusun %10,1'i 5 yaşın altında, %37,9'u 14 yaşın altında, %4,6'sı ise 65 yaş ve üzeridir ve tarımda çalışanların %40'ı mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaktadır (Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2014, s. 27-35). Türkiye'de işgücünün sektörlere göre dağılımında tarım sektörü %17,2 ile üçüncü sırada olduğuna göre (TÜİK, 2021) bu oranın yarısının mevsimlik tarım işçisi olduğunu söylemek olanaklıdır. "Tarımsal üretimin herhangi bir bölümünde, işin bulunduğu bölgeye farklı bir bölgeden göç ederek gelen, sözleşmeli veya sözleşme olmadan çalışan kişilere mevsimlik tarım işçisi denmektedir" (Görücü ve Akbıyık, 2010, s. 192). Başka bir tanıma göre ise "Mevsimlik tarım işçisi, tam ya da yarı zamanlı olarak tarımda çalışmak üzere ürün çeşidine, hasat dönemine ve işçi talebine göre çoğunlukla aileleriyle birlikte yer değiştiren iş gücü grubu olarak tanımlanmaktadır" (Ata, 2020, s. 18). Mevsimlik tarım işçisi, daha çok gelir elde etmek amacıyla aileleriyle göç eden, ürünün çeşidine göre çalışma süresi ve çalıştığı dönemi değişen, ikamet ettikleri ilden havaların ısınmasıyla ayrılan, genelde Nisan ile Kasım ayları arasında farklı şehirlere göç ederek tarımda çalışan kişilerdir.

Mevsimlik tarım işçileri, istihdam edildikleri sektördeki koşullar nedeniyle beslenme, barınma, ulaşım, sağlık, eğitim ve ekonomi gibi yaşamın birçok alanında sorun deneyimlemektedir (Atış, 2019, s. 1). Mevsimlik tarım işçileri halsizlik, yorgunluk, bel ağrısı gibi kas iskelet sistemi yakınmaları, ishal, solunum yolu enfeksiyonları, yara, çıban, egzama, uyuz, bit gibi cilt hastalıkları, güneş çarpması, baş ağrısı, tarım ilaçları ile zehirlenmeler, anksiyete, depresyon ve intihar girişimleri gibi birçok sağlık sorunu deneyimlemektedir (MİGA, 2012, s. 10). Mevsimlik tarım işçilerinin çadır gibi dayanıksız bir malzemede barınması, işçileri güneşe karşı kısmen korumakla birlikte sel, yağmur, su taşkını, rüzgâr gibi hava olaylarından koruyamamaktadır (Kaya ve Özgülner, 2015, s. 119-120). Mevsimlik tarım işçileri tarımsal üretimin yapıldığı süreçte çalışmakta, yılın geri kalan bölümünde ise ikamet ettikleri şehre dönerek kazandıkları parayla tüm yıl geçinmekte veya vasıfsız, geçici, az kazandıran işlerde çalışmaktadır (İpekçioğlu, Büyükhatoğlu, Monis, Özel ve Bayraktar, 2012, s.142-143). Tarım işçileri zor koşullarda çalışmalarına rağmen elde ettikleri gelir çok azdır. İşçilerin düşük gelire sahip olması onların yeterli ve dengeli beslenmelerini engellemekte, yiyecekleri uygun saklama koşullarına sahip olmamaları ise yiyecek çeşitliliğini sınırlandırmaktadır. İşçilerin çalışma ve mola süreleri net

olmadığından beslenmeleri de düzensizdir (Fereli, Aktaç ve Güneş, 2016, s.41-43). İşçiler yaralanma ve çeşitli sağlık sorunlarının deneyimlenmesine yatkın bir meslekte çalışmaktadır. Fakat sigortaları olmadığı için tedavi hizmetlerinden yeterince faydalanamamaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2014, s. 159). İşçiler hastalık, meslek hastalığı, iş kazası, işsizlik, yaşlılık, engellilik gibi riskli durumlarla karşılaştıklarında onların gelir kaybını engelleyen herhangi bir sosyal hak ve güvenceleri bulunmamaktadır. İşçiler sağlık, eğitim, barınma, çalışma gibi birçok alanda sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır (Geçgin, 2009, s. 23-24). Bireyler çalışma alanında iş kazası, emek sömürsü, yetersiz ücret, yetersiz beslenme, kötü barınma koşulları gibi birçok sorunla karşılaşmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan yaşlı bireylerin ise bu sorunları daha yoğun bir biçimde deneyimledikleri düşünülmektedir. Nitekim tarımsal üretimin yaygın olduğu ülkelerde çeşitli nedenlerle yaralanma, hastalık ve erken ölümlerde kadın, çocuk, yaşlı ve mevsimlik tarım işçileri özel risk grubu olarak ele alınmaktadır (Şimşek, 2012, s. 15). Yaş almayla birlikte bireyde fiziksel, psikolojik, sosyal birçok değişim meydana gelmektedir. Bu dönemde yaşlı bireylerin ihtiyaçları diğer yaş gruplarına göre artmakta ve çeşitlenmektedir. Ersanlı ve Kalkan (2008, s.19-20) bu değişim ve ihtiyaçların hemen hemen her yaşlıda görüldüğünü, fakat yaşının yaşam tarzının ve çevresel özelliklerin bu değişimlerin farklı hızlarda görülmesine yol açtığını belirtmektedir. Nitekim mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin deneyimlediği sorunların, bu alanda çalışmayan yaşlı bireylere ve mevsimlik tarım işçisi olan diğer yaş gruplarındaki bireylere göre daha yoğun ve karmaşık olduğu düşünülmektedir. Fiziksel iş gerektiren işlerde çalışmak, ikamet edilen yerden gitmek ve alışılmış çevreden farklı bir ortamda göçebe koşullarında yaşamak, yaşlı bireyler için çok daha güçtür.

Uluslararası alanda çeşitli belgelerin kimi maddeleri mevsimlik tarım işçilerinin haklarını gözetmektedir. Fakat uluslararası mevzuatta doğrudan mevsimlik tarım işçilerini kapsayan bir düzenleme bulunmamaktadır. Türkiye’de mevzuatta bulunan pek çok kanun tüm çalışanların haklarını korumak üzere düzenlenmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin ihtiyaçlarına odaklanmak ve sorunlarını çözmek amacıyla hazırlanan 2010/6 sayılı “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi” adlı genelge, 2017/6 sayılı “Mevsimlik Tarım İşçileri Başbakanlık Genelgesi” gibi genelgeler ise belirlenen alanlarda iyileştirmeleri gerçekleştirememiş, işçilerin ihtiyaçlarını gidermede yetersiz kalmış ve teoride kalarak uygulamaya aktarılamamıştır.

Bu alanda yaşlı tarım işçileri de çalışıyor olmalarına rağmen literatürde, mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireyleri ele alan araştırmaya rastlanmamış olması nedeniyle hem teoride hem de uygulama düzeyinde mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylere, ihtiyaçlarına ve sorunlarına ilgisiz kalındığı ve sorunlarının göz ardı edildiği görülmüştür. Araştırmanın mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin deneyim, ihtiyaç ve sorunlarına dikkat çekeceği, literatürdeki boşluğu dolduracağı, yaşlı bireylere yönelik hizmet ve sosyal politikaların geliştirilmesi konusunda bir bilinç ve bakış geliştirileceği düşünülmektedir.

Bu kapsamda araştırmanın temel amacı Sivas iline mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla gelen 60 yaş ve üzeri bireylerin yaşam deneyimlerini anlamak, yaşadıkları sorunlara dikkat çekmek

ve sosyal hizmet gereksinimlerini değerlendirmektir. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmanın alt amaçları aşağıdaki gibidir:

1. Yaşlı mevsimlik tarım işçileri ne tür sorunlar yaşamaktadır?
2. Yaşlı mevsimlik tarım işçileri, deneyimledikleri sorunlarla nasıl baş etmektedirler?
3. Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin sosyal hizmetler alanında ihtiyaç duyduğu destek sistemleri nelerdir?
4. Tarım sektöründe çalışan yaşlılarla ilgili sosyal politika ve sosyal hizmetler alanında eksiklikler var mıdır? Varsa, bunlar nelerdir?
5. Sözü edilen eksikliklerin giderilmesinde hangi politika ve hizmetler yapılandırılabilir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin yaşam deneyimlerini anlamak, ihtiyaç ve sorunlarına dikkat çekmek ve sosyal hizmet gereksinimlerini değerlendirmek amacıyla yapılan çalışma nitel araştırma ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmayı, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür" (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 41). Araştırmada kullanılan nitel araştırma yaklaşımı fenomenolojik (olgubilimsel) yaklaşımdır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Sivas iline mevsimlik tarım işinde çalışmak amacıyla gelen 60 yaş ve üzeri kişilerden oluşmaktadır. Araştırmanın Sivas'ta yapılmasının nedeni Sivas mevsimlik tarım işçiliğinin yapılmasında en yoğun olarak tercih edilen şehirlerden biri olsa da (Şimşek, 2012, s. 49-50) bu şehirde mevsimlik tarım işçileriyle ilgili araştırmanın yapılmamış olmasıdır. Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylere kartopu örnekleme ile ulaşılmıştır. Toplamda 30 yaşlı ile görüşülmüştür. Katılımcıların tanıtıcı özelliklerine bakıldığında 11'inin kadın, 19'unun erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş dağılımları 60 ile 76 arasındadır. Katılımcıların öğrenim düzeyi düşüktür ve okuma yazma bilmeyen katılımcılar yoğunluktadır. Katılımcılar geniş aile yapısına sahiptir. Genelde ailelerdeki her birey mevsimlik tarım işinde çalışmaktadır.

Mevsimlik tarım işinde pek çok farklı kökenden işçi çalışmaktadır. Kalkınma Atölyesi'nin yürüttüğü pek çok araştırmayla Suriye gibi farklı ülke vatandaşlarından göçmenlerin mevsimlik tarım işinde çalışmaya başladığı ortaya konmuş olsa da (Akbulut, Karabıyık, Akço ve Ayaş, 2020, s. 26; Kalkınma Atölyesi, 2020) araştırmada işçilerin Kürt kökenli olduğu görülmüştür. İşçilerin Sivas'ta yıllardır aynı tarlalarda çalışması nedeniyle tarla sahipleri, aracılar ve işçiler arasında bir güven oluşmuş olması, tarla sahiplerinin farklı etnik kökene sahip işçilerle çalışmamalarında etkili olmuştur.

Veri Toplama Süreci

Görüşmeler 2021 yılında Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında yapılmıştır. Sivas'a nohut ve patates hasat etmek amacıyla gelen işçiler ile görüşülmüştür. Araştırmada görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Görüşmeler 30 ile 60 dakika arasında sürmüştür. Görüşmelerde katılımcılardan izin istenerek ses kaydı ve notlar alınmıştır. Katılımcıların cevapları alıntılanırken kadın olan görüşmeciler K, erkek olanlar E olarak kodlanmış; kadın ve erkeklere görüşme sıralarına göre numaralar verilmiş ve yaşları parantez içerisinde belirtilmiştir. Katılımcıların ifadelerinde alıntılar daha net verilebilmesi açısından katılımcıların ifadelerinin çıkarıldığı yerler (...) ile belirtilmiştir. Araştırma etik ilkeler dikkate alınarak yürütülmüş ve araştırmaya katılan bireylerden "aydınlatılmış olur" alınmıştır. Araştırmanın verileri doyuma ulaştığında veri toplamaya son verilmiştir.

Mevsimlik tarım işçisi yaşlılar arasında Türkçe bilmeyen 6 yaşlı olmuştur. Bu yaşlıların 4'ü kadın 2'si erkektir. Bu yaşlıların 4'ü ile Sivas'ta yaşayan ve Kürtçe bilen bir tarla sahibinin çeviri yapması ile görüşülmüştür. Bir yaşlı kadınla yapılan görüşmede çeviri yapanın erkek olması sebebiyle katılımcı yabancı erkeğin olduğu ortamda bulunmak istememiş, bu görüşmede katılımcının genç kızı görüşme boyunca çeviri yapmıştır. Lincoln ve Guba (1986, s. 73), araştırmanın niteliğini artırıcı ölçütleri, inandırıcılık, aktarılabilirlik, güvenilebilirlik ve onaylanabilirlik olarak sıralamaktadır. Bu ölçütlerin sağlanabilmesi için katılımcılarla köyün muhtarı, köylerde geniş toprağa sahip olan çiftçiler, araçlar gibi kanaat liderleri aracılığı ile iletişime geçilmiş, görüşme planlanmış ve görüşmeler yapılmıştır. Araştırmacının memleketinin Sivas olması ve toprak sahibi akrabalarının o ilde yaşam sürmesi katılımcılar ile iletişime geçilmesinde ve güven ilişkisinin kurulmasında etkili olmuştur. Tarlalarda ve çadırlarda katılımcılar ile vakit geçirilmiş ve sahaya çıkmadan önceki bahar döneminde de Sivas'a gidilerek tarla ve mevsimlik tarım işçilerinin barınma alanlarında gözlem yapılmıştır. Ayrıca mevsimlik tarım işçileriyle ilgili araştırmalar yapan bir dernek olan Kalkınma Atölyesinin ile bu konudaki bilgi ve deneyimlerinden faydalanmak amacıyla görüşmeler yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmadan elde edilen verilere, araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan "Kişisel Bilgi Formu" ve "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" veri toplama araçları ile ulaşılmıştır. Kişisel bilgi formu ile yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çocuk sayısı, gelir durumu gibi sosyo-demografik bilgilere ve mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin sağlık, ekonomik, ulaşım, çalışma gibi durumlarına yönelik sorulara yer verilmiştir. Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin yemek yapma, içme suyu, sıcak su, elektrik, tuvalet, banyo, gıda gibi ihtiyaçlarını nasıl karşıladığı, çalışırken ne gibi sorunlar deneyimledikleri, sorunlarla nasıl baş ettikleri konuları üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu süreçte ihtiyaçlarının devlet nezdindeki çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından karşılanıp karşılanmadığı ile ilgili sorular da sorulmuştur. Bu bağlamda tarım işçisi yaşlı bireylerin yaşadıkları sorunların giderilmesinde ne tür politika ve hizmetlere ihtiyaç duydukları konuları anlaşılmasına çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Katılımcıların ses kayıtları her görüşme sonrasında deşifre edilmiş ve araştırmacının katılımcıya dair gözlemlerini içeren notlar da kayıtlara eklenmiştir. Veriler, betimsel analize tabi tutulmuş ve yorumlanmıştır. Betimsel analizde, “elde edilen veriler açıklanır, yorumlanır, neden sonuç ilişkileri irdelenir, birtakım sonuçlara ulaşılarak belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 239-240). Bu bağlamda araştırmanın amacı ve sorunu çerçevesinde temalar belirlenerek bulgular ve tartışma bölümü altında başlıklar oluşturulmuştur.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, ülkenin çeşitli illerinden Sivas’a mevsimlik tarım işinde çalışmak amacıyla gelen 60 yaş ve üzeri yaşlılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, betimsel analiz yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda belirli temalar elde edilmiştir. Elde edilen temalar iç ve dış yorumlarla aktarılmıştır.

Sağlık Durumu

Yaşlılık dönemi, sağlık sorunlarının ve kronik hastalıkların görülme olasılığının arttığı bir dönemdir ve bu sağlık sorunları yaşlıların yaşam kalitesini önemli oranda azaltmaktadır (Özgür ve Sabbağ, 2014, s. 24). Bu durumun yanı sıra çalışma ve geçici barınma alanlarında mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin sağlık durumlarını riske atacak birçok etmenin olduğu görülmüştür. Çadırların doğa olaylarına karşı dayanıksız olması, suya erişimin kısıtlı olması, tuvalet ve banyonun çadırların dışında olması ve hijyenik olmaması, ısınma ve elektriğin işçilerin kendi imkanları ile karşılanması, yeterli beslenememe, ağır ve kötü çalışma şartları yaşlıların sağlık durumunu kötü etkilemektedir. Nitekim sağlık durumunun çok iyi olduğunu düşünen katılımcı yokken yalnızca 5 kişinin iyi yanıtını verdiği görülmüştür.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) (2021, s. 36)’nün gerçekleştirdiği araştırma sonucuna göre uzun çalışma saatleri ölüm riskini artırmaktadır. Diğer bir araştırma göre ise haftada 39 saatten fazla çalışan kişilerin sağlıkları riskli durumdadır (Dinh, Strazdins ve Welsh, 2017, s.42). Mevsimlik tarım işçisi yaşlıların günde 12 saati aşan sürelerde, ağır ve kötü çalışma koşullarında, uzun yıllar mevsimlik tarım işinde çalıştıkları göz önüne alındığında, çeşitli hastalıklarının olması ve sağlık durumlarının kötü olmasının kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların en çok deneyimlediği sağlık sorunu soğuk algınlığıdır. Son 1 yıl içerisinde katılımcılar soğuk algınlığı, böcek sokması, zehirlenme, güneş çarpması, kaza, ishal, zatürre, tansiyon, şeker, kalp, astım, göz hastalığı, deri-cilt hastalığı, sırt, bel, boyun ağrısı gibi pek çok sağlık sorunu deneyimlemiştir. Katılımcıların 21’i tansiyon, kalp, şeker, kolesterol, solunum yolları-astım, kas-iskelet hastalıkları gibi bir veya birden fazla kronik hastalığa sahiptir. Mevsimlik tarım işçisi yaşlıların en çok deneyimlediği sağlık sorunlarından biri kas-iskelet sistemi hastalıklarıdır.

Sağlık sorunları açısından yaşlılık dönemi bir risk dönemidir (Özgür ve Sabbağ, 2014, s. 31) ve mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireyler diğer mevsimlik tarım işçilerine göre daha fazla sağlık sorunu deneyimlemektedir. Nitekim Okyay (2014, s.68)'ın yürüttüğü araştırma sonuçlarına göre kişinin yaşı arttıkça hastalığı olması ya da hastalık geçirmesi olasılığının 1,04 katına çıktığı saptanmıştır. Kutlu (2011, s. 72-74)'nın yürüttüğü araştırmanın sonuçları ise bu bulguları destekler niteliktedir. Söz konusu araştırmada gezici mevsimlik tarım işçilerinde herhangi bir hastalık varlığı bedensel alan puanını 10,4 kat, ruhsal alan puanını 4,7 kat ve ulusal çevresel alan puanını 2,9 kat olumsuz etkilemektedir.

Yaşlıların gün geçtikçe görme, koku, duyma, dokunma, tat gibi duyularında işlev kayıpları olduğu dile getirilmiştir. Bu yeti kayıplarının yaşanması bireylerin yapabilirliklerini ve uyumlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bireylerin bu değişimlere uyum sağlayabilmesi için yeni ihtiyaçlarının karşılanması ve birtakım stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu değişimler yalnızca yaşlı bireyleri değil, ailelerini ve toplum yaşamını da etkilemektedir. Mevsimlik tarım işçisi yaşlının görme ve işitme yetisinde kayıp yaşaması içerisinde buldukları zor koşullara uyumunu güçleştirmekte, günlük yaşamını olumsuz etkilemekte, yaşlının iletişim sorunları yaşamasına ve çevreyle etkileşiminin sınırlanmasına yol açmaktadır.

Yaşın ilerlemesi ile birlikte deride bozulmalar gerçekleşmektedir. Ağrı eşiğinde azalma ve dokunma duyusunda kayıp yaşanması tehlikeli durumlara yol açabilmektedir (Direk, 2019, s. 4). Engebeli arazide yaşayan yaşlıların zeminin nerede olduğunu anlayamaması nedeniyle düşme olayları yaşayabilmekte ve yaşlının hareketliliği sınırlanmaktadır.

Katılımcılar, sağlık sorunu deneyimlediklerinde ya daha az çalışabildiklerini ya da çalışamadıklarını belirtmiştir. Sağlık sorunları nedeniyle çalışamayan yaşlılar ya evlerine dönmekte ya da çadırda kalmaktadır. Diğer işçilere göre daha az çalışan yaşlılar ise yevmiyelerinde kesinti yaşamaktadır. Her iki durumda yaşlıların ekonomik durumlarını kötü etkilemektedir. Bu sorun şu şekilde ifade edilmiştir:

“Sağlık sorunu yaşıyoruz, o zaman da eve dönüyoruz geri. Güneşten baş dönmesi, mide bulanması böyle şeyler, tansiyon yükselmesi böyle şeyler yaşayınca eve dönüyoruz işi bırakıp. Yaşlılar günde 12 saat çalışacağına iki üç saat çalışıyorlar. İki saat dinleniyorlar. Ona göre biçiyorlar ona göre para alıyorlar. Onlar yaştan dolayı dayanamıyorlar.” (K6, 64)

“Yaşlılar daha çok zorlanıyorlar. Adam çalışmıyor ki. Hastadır. Mecbur geliyor. Gelmezse çoluk çocuk aç kalır. Mecbur çoluğuyla çocuğuyla tarlaya gidiyorlar. Tarlaya da gitti mi ister istemez zorluklarla karşılaşılıyor. Çalışmıyor. Hastadır adam. Bir kadın var mesela çalışmak için mecbur geliyor ne yapabilir. Onun da ne bir sağlık güvencesi var ne bir sosyal şeyi var, heç bir şeysi yok. Çalışmaya da mecburdur.” (E8, 61)

Katılımcılar herhangi bir hastalık deneyimlediklerinde paralarının olmaması, hastaneye araç olmadığı için ulaşamamaları, işlerinin yoğun olması nedeniyle vakit bulamamaları, randevu

alamamaları gibi nedenlerle hastaneye gidemediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum mevsimlik tarım işçisi yaşlıların sağlık hakkını ihlal etmektedir denebilir.

Yaşlılık döneminde görülen değişimler benzer olsa da çevresel özellikler ve yaşam tarzı bu değişimleri etkilemektedir. Nitekim mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireyler tüm yaşamları boyunca mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmışlardır. Zor koşullarda uzun yıllardır çalışmış olmaları nedeniyle vücutları deforme olmuş ve sağlık sorunları kronik hale gelmiştir. Kronik hastalıklar yaşının doyumunu, rollerini, işlevselliğini ve günlük yaşam aktivitelerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum yaşının yaşam standartlarını düşürmekte ve yaşının bakım sorununu gündeme getirmektedir. Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin sağlık durumlarının kötü olması yalnızca sağlık durumlarını değil, ekonomik yaşam, topluma katılım, bakım ve barınma koşulları, beslenme gibi birçok alanı olumsuz etkileyerek yaşlıyı iyi olma halinden uzaklaştırmaktadır.

Bakım ve Barınma

Mevsimlik tarım işçisi yaşlıların çoğu çadırdaki yaşamaktadır. Çadırların içine girildiğinde çadırların eski olduğu, çadır içerisinde tek bir alan bulunduğu, bu bölmede yeme, uyuma gibi tüm ihtiyaçların karşılandığı, yemek ve temizlik malzemeleri, yastık, yorgan gibi araçların bir arada bulunduğu görülmüştür. Ayrıca yere ince bir halının serildiği, bazı alanların çıplak bırakılarak çamurlu olduğu, alanın soğuk olduğu ve çadırlarda elektriğin bulunmadığı bulgularına erişilmiştir. Katılımcıların geçici barınma yerlerindeki eşyaların insancıl koşullarda yaşama bakımından ihtiyaçlarını karşılama noktasından oldukça uzak olduğu görülmüştür. Alanda yapılmış farklı araştırma sonuçlarına göre de mevsimlik tarım işçilerinin barınma alanları yetersiz (Ata, 2020, s.48), ilkel, çeşitli hava olaylarına karşı dayanıksız ve işçilerin tuvalet, banyo gibi ihtiyaçlarını gidermede işlevsizdir (Geçgin, 2009, s. 110-111).

Katılımcılar barınma yerleri ile ilgili en çok yaşadıkları sorunlardan biri olarak Sivas'ın gündüzleri çok sıcak geceleri çok soğuk olan ikliminde çadırlarının onları korumada dayanıksız kaldığını ve hava olaylarının onları olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Yaşlı bireylerin yaş alma süreciyle birlikte derilerinde meydana gelen değişimler, uzun yıllardır zor koşullarda bu işi yapmaları, vücutlarının yıpranmış olması, sağlık sorunlarının olması ve yeterli sağlık hizmeti alamamaları gibi etkenler nedeniyle mevsimlik tarım işçisi yaşlıların vücutları çok sıcak ve çok soğuk havalara, yağmura, rüzgâra ve ani hava değişimlerine karşı daha dayanıksız ve hassas bir yapıdadır. Bu konudaki sorunlar şu şekilde ifade edilmiştir:

“Çadırdaki kalıyoz mesela o gün yağmur yağdı hep su kaçırdı. Çok fazla sorun yaşıyoruz. Su sorunu, odun sorunu. Çok fazla sorunumuz var valla. Yani mesela yağmur yağdığı zaman naylon, ya güneşte vurduğu zaman açılır, yağmur yağdığı zaman da içeri su kaçıtır. Geçen rüzgâr geldi çadırları etrafı hep toprak etti, yaş etti, aldı gitti. Elbiseler yaşardı.” (E1, 64)

“Biz de fakirlik biliyorsun biz de mülteci gibiyik. Yani altı ay dışarıdayız dört ay evdeyiz. Karda soğukta sıfır altında, on derecede, on beş derecede yaşıyoruz burada yani. Sağlık sorun olunca arkadaşların

arabaya biniyoruz getiriyoruz. Böyle yaşlı oldu mi hastalık olur soğuk alır. Çocukta alır herkes alır. Soğuktan herkes bu çalışma gündüz baya yoruluyorlar güneşten de gece gelince soğuk sıcak oturacak yatacak yeri yok. Isınmak için ya ateş yakıyor ya odun yakıyor. Biraz önce hepsi dışardan odun yakıyordu. Sabah erken kalkıyorsun zor soğukta her şey zor.” (E6, 66)

Katılımcılar; barınma yerleri çadır gibi dayanıksız bir yapıda olduğu için ısınma, aydınlanma, beslenme, yemek yapma, mahremiyet gibi birçok konuda sorun yaşadıklarını belirtmiştir. İşçiler rüzgâr olması veya yağmur yağması durumunda yemek yapmakta zorlanmaktadır. Buzdolapları olmadığı için çabuk bozulan yiyecekler tüketilememekte, daha çok karbonhidrat ve baklagil ağırlıklı beslenilmektedir. Katılımcılar banyo ve tuvaleti, kendi imkanları ile çadırların dışına kurmaktadır. Tuvalet ve banyo olarak kullanılan alanlarda tuvalet kağıdı, su, peçete ve temizlik malzemeleri bulunmamaktadır. Banyoda aydınlatmanın yetersiz olduğu ve banyonun soğuk olduğu görülmüştür. Bu konular şu şekilde ifade edilmiştir:

“Yani 10 günde bir banyo valla inan hiç 9 gündür çalışıyoz banyo yoktur ki banyo yapasın...Sıcak su aha bak ateşle. Aha bak biz 9 kişi 6 kişi çalışıyoz ufak çocuklarlan. Biz sıra ile bir gün ben banyo yapıyom. Diğeri yarın akşam yapıyor. Diğeri öbür akşam yapıyor. Sıra bir haftada bir bize geliyor. Bak biz bu ailede iki aileyiz ufak bir çadırı banyo yapmışık. Orada banyo yapıyoduk ama orada artık soğuk oluyor yani. Ceyran yok. İnsan karanlıkta banyo yapabilir mi ki. Ama mecburen yapıyok.” (E9, 65)

Yaşlıların hasta olmasından dolayı çalışamayarak çadırda bırakılması veya aileleri ile birlikte göç edemeyerek memleketlerinde kalmaları, onların bakım sorununu ortaya çıkarmaktadır. Göçebe koşullarında yaşamak; yaşlı bireylerin fiziksel, ruhsal, sosyal durumlarını olumsuz etkilemekte ve yaşlıların bakım ve barınma sorununu daha da ağırlaştırmaktadır denebilir.

Çalışma Koşulları

Katılımcıların çoğunun 17 yıl ve daha uzun süredir mevsimlik tarım işinde çalıştığı tespit edilmiştir. Katılımcılar, kışın iş bulamadıklarını bu nedenle mevsimlik tarım işinde çalıştıkları sürede elde ettikleri geliri tüm bir yıl geçindiklerini belirtmiştir. Katılımcıların çoğu yaşamları boyunca mevsimlik tarım işinden başka bir işte çalışmamıştır.

4857 sayılı İş Kanunu'na göre günlük çalışma süresi 7,5 saat, haftalık çalışma süresi ise 45 saattir. Fakat mevsimlik tarım işçileri bu kanunun dışında tutulmaktadır. Borçlar Kanunu'na tabi olan mevsimlik tarım işçileri, bu kanunda çalışma saatlerini düzenleyen bir ibare olmaması nedeniyle uzun saatler çalışmaktadır. Katılımcıların günlük çalışma saatlerine bakıldığında 14 kişi 9-11 saat arası, 16 kişi 12 saat ve daha fazla çalıştığını belirtmiştir. Katılımcıların günlük ortalama 12 saat, haftalık ise 84 saate yakın çalıştığını görülmüştür. Uzun çalışma saatlerinin, özellikle yaşlı bireylerin yaşam kalitesini önemli ölçüde olumsuz etkilediği gözlenmiştir. Nitekim alanda yapılmış olan araştırmalar da bu bulguyu destekler niteliktedir. Örneğin, bir araştırmaya göre fındık işinde 75

yaşına kadar işçi çalışmaktadır. Günde 12 saat çalışmak yaşlı bireyleri zorlamakta ve belli yaşın üzerindeki bireyler buna bağlı birçok sağlık sorunu deneyimlemektedir (Kara, 2021, s.22).

Katılımcılardan 29 kişi, haftanın yedi günü aralıksız çalıştığını ifade etmiştir. Hafta tatili bir hak olmasına rağmen mevsimlik tarım işçileri bir hizmet sözleşmesine bağlı olmadığı için bu haktan faydalanamamaktadır. Katılımcılar mevsimlik tarım işinde çalışmak amacıyla bir ilde, genellikle 21-30 gün veya 31-45 gün arasında kalmaktadır. Katılımcıların çoğu bir yıl içerisinde 5 ila 7 ay arasında mevsimlik tarım işinde çalışmaktadır. Katılımcıların aylık kişisel gelir miktarına bakıldığında, 2'si 1000-1500 TL arasında, 12'si 1501-2000 TL arasında, 8'i 2001-2500 TL arasında, 4'ü 2501-3000 TL arasında ve 4'ünün ise 3001-3500 TL arasında gelir elde ettiği görülmüştür. Buna göre işçilerin aylık geliri daha çok 1501 ile 2500 TL arasındadır. Araştırmanın yapıldığı dönemde asgari ücret 2.825 TL idi. Buna göre yaşlının günlük 12 saati aşan sürelerde, aralıksız, zor koşullarda, güvencesiz, herhangi bir hak tanınmadan çalışarak elde ettiği gelirin, yaşamını sürdürmesi için gerekli olan asgari ücretin altında kaldığı görülmüştür. Katılımcılar; sık sık göç etmeleri, eğilerek çalışmaları, ağır yük taşımaları, uzun çalışma saatleri, yevmiyelerin azlığı, herhangi bir güvencelerinin olmaması gibi nedenlerle çalışma şartlarının kötü olduğunu belirtmişlerdir. Birçok sağlık sorunu olan, güç ve rol kayıpları yaşayan, çalışırken çok zorlanan, tam zamanlı çalışmadığı için yevmiyesinden kesilen veya çalışmayarak geride çadırda kalan yaşlıların çalışma şartlarına yönelik düşünceleri ise şu şekildedir:

“Ziraat tarım odaları fiyat üzerinden açıklama yapıyor ya yani kalkıp yaptıkları açıklama normal bir memurun maaşına göre açıklama yapıyor. Ama Malatya bölgesine gidip bakabilirsiniz, kayısı zamanı özellikle tarım işçisi var günden 12-13 saat çalıştırılıyor. Çalışma saatleri yok. Bir saat açıklıyor ama neye göre açıkladığını söylemiyor. Belediyeye göre memura göre fiyat biçiyor şey ediyor ama memurun çalıştığı saat 8, saat işçinin çalıştığı saat 12-13 saat, gece olana kadar, 11'e kadar çalıştığımızda oluyor yani. Saat gece ikiye kadar çalıştığımız da oluyor.” (E19, 67)

“Çok zorluklar yaşıyoruz. Çok sorunlarla uğraşıyoruz. Mesela patrona gidiyorsun iş yapılmadı mı mesela istiyor ki senin canını çıkarsın. İşte mesela oluru neyse biz yapıyoruz. Bazısı itiraz ediyor. Bazısı işte ne bileyim. Çok tatsızlıklar çıkıyor. Çok çok başımız ağrıyor.” (E8, 61)

Kadınlar çalışarak doğrudan gelir getirici bir faaliyette bulunmanın yanı sıra yemek yapmak, çamaşır ve bulaşık yıkamak, temizlik, çocuk bakımı gibi işleri zaten yapması gereken işler olarak ücret almadan yapmaktadır (Beydili Gürbüz ve Demiröz 2018, s. 147). Bu nedenle toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak mevsimlik tarım işçisi yaşlı kadınların çalışma şartları erkeklere göre daha zordur. Mevsimlik tarım işçisi yaşlı kadınlar bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Yohhh yok çocuğum. Ben bu yaşta ateş yakıyorum. Adını sen getir yemek pişiriyom. Bulaşığı yıkıyorum. Çayı yapıyom. Tabakları tekrar topluyom. Yıkıyorum yuğuyom temizliyorum...Benim işim çalışanlarınkinden de zor. Ama bu yaşta mecburum 70 yaşında. Yaa kızım. Allah kimseyi çaresiz etmesin.” (K8, 70)

“Bulaşık yıkıyorum. Yemek hazırlıyorum. Ufaklıklar evde varsa bakıyorum. Çadırlada bazı ufak çocuklar evde kalıyo, yola falan gitmemesi için sağa sola kaçmaması için bu çocuklara mukayyet oluyom. Benim iş herkesten ağırdır.” (K9, 65)

Ekonomik Durum

Mevsimlik tarım işçileri yılın büyük bölümünde tarım işinde çalışmakta, bu dönemde elde ettikleri geliri ise yılın geri kalan bölümünde harcamaktadır. İşçilerin yıl boyunca, aralıksız, zor koşullarda elde ettikleri gelir ise geçinmelerine yetmemektedir. İşçiler mevsimlik tarım işinde çalışarak kazandıkları paranın büyük bölümünün artan fiyatlar nedeniyle temel gıdalar, mazot, ulaşım aracı, geride kalan aile üyeleri gibi giderlere gittiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra bu yıl Sivas'ta kuraklık etkili olmuş ve köylülerin mahsulleri yanmıştır. Ayrıca artan mazot, gübre ve temel gıda fiyatları nedeniyle köylüler daha az ekim yapmıştır. Bu nedenle Sivas'a mevsimlik tarım işinde çalışmak amacıyla gelen işçiler bu yıl daha az para biriktirebilmiştir. Bu durum şu şekilde dillendirilmiştir:

“Kazandığımız yetmiyor. Yani 7 ay boyunca çalıştığımızı biz kışın harcıyoz yani. Sadece yazın çalıştığımız için kışın da onu harcıyoz.” (K4, 68)

“Şu anlık kazandığımız yetiyor ama patates sezonu bittikten sonra kışın zorlanıyoruz yani.” (E13, 68)

Mevsimlik tarım işçilerinin yevmiyelerine yapılan artışlar sınırlıyken özellikle son zamanlarda temel gıdalara, benzine, yiyeceklere gelen artışlar ise yoğundur. Bu durumun, katılımcıların gelirlerini gün geçtikçe erittiği ifade edilmiştir:

“Yani kendi ülkemizde kendi yani biz çalışıyoz çalışıyoz vallahi yetmiyi. Bir beş kilo yağ 85 milyon olmuş. Aha bir yeğmiye. Akşama kadar çalışıyorum. Bak yaşım kaç oldu. Akşama kadar çalışıyom 5 kilo yağ alıyom. 85 milyon olmuş yav. Şimdi aldığımızda kesiliyor fire veriyor, yok çavuşadır, yok şunadır elime 85 milyon geçiyor geçmiyor. Ben onunla 5 kilo yağ alıyom. O da bir hafta gitmiyor.” (E10, 61)

“Mesele 10 sene önce bir mazotun litresi kaç paradır. Mesele bi dolmuş çağırırsam kaç para verecem. Ama en lafın kısası geçen sene ekmek 1 liraya alıyordum. Şu an da iki milyon. Bir teneke yağ geçen sene yüz altmışa aldım işe giderken. Yani biz oradan 5 kilo, 10 kilo yükümüz çok olmasın haram olmasın diye alıyorduk. Aha şu anda eve geldim dört yüze aldım. Bir torba şeker yirmi beş kilo yüz yirmi beşe alıyordum. Şu an da üç yüzü de geçmiş ha. Yani devletten devlet adi devlettir ha. Bir vatandaş olarak devletten hiçbir fayda görmemişem güzel kardeşim.” (E16, 62)

Yaşlıların üretkenliği, deneyimleri, birikimi ve içerisinde bulunduğu toplumun gelişmişlik düzeyine göre değişiklik göstermekle birlikte yaşlılık dönemi ekonomik alanda gerilemelerin yaşandığı bir dönemdir (Özgür ve Sabbağ, 2014, s.32). Nitekim mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan yaşlı bireyler için bu gerilemelerin daha yoğun olduğu ve sert hissedildiği söylenebilir.

Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik; hastalık, işsizlik, malullük, yaşlılık, kaza, analık gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıkan ve gelir kaybına yol açan risklere karşı vatandaşları korumaktadır. Yaşlı kesiminin riskli durumları en çok deneyimleyen gruplardan biri olduğu ve mevsimlik tarım işçiliğinin tehlikeli işler sınıfında olduğu göz önüne alındığında, mevsimlik tarım işçisi yaşlıların sosyal güvenlik sistemlerine en ihtiyaç duyanlardan biri olacağı düşünülmektedir. Fakat araştırmada, katılımcıların 13'ünün herhangi bir sosyal güvenlik sistemine dahil olmadığı görülmüştür. Katılımcıların 14'ünün ise yeşil karta sahip olduğu görülmektedir. Yeşil kartın toplumda 'en muhtaç' durumda olanlara verildiği düşünüldüğünde 14 kişinin yeşil karta sahip olması katılımcıların ekonomik durumunun zayıf olduğunu bize göstermektedir. Katılımcılar sosyal güvenceleri olmadığından dolayı yaşlılık, engellilik, hastalık ve işsizlik gibi durumları deneyimlediklerinde çaresiz kaldıklarını aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir:

"Yani şu şekilde karşılanmış olsaydı ben burda bu şekilde olmazdım yani. Karşılamıyor ki. En azından işsiz insan başına yani birer milyar versin. Adamlar şimdi bizim patronlarımız bizi burada çalıştırıyor ya en azından devletimiz de bizim sigortamızı yapmış olsaydı daha mantıklı olmaz mıydı? Biz de buradan emekli olalım. Yani karşılamıyor hiçbir şey yapmıyor ki." (E13, 68)

"Mesela ablam biz burada çalışıyoruz imkân olmadığı için ne sigortadan ne tarım şeyinden imkânımız olmuyor. Sigorta yok bir şey yok. Diyelim ki yaşlandı gelecek bir şey yok. Çocuklar yarın bize bakmadı mı biz ne yapacağız? Şimdi annem Urfa'da biz buradayık o bizden de yaşlı olduğu için." (E15, 60)

"Sigortası yapılınsın. Efendime söyleyeyim yani aa bu şeyleri devlet olsaydı devlet yapardı yani. Herkesin sigortası olsaydı. Sigorta bir iş kazasından yani ölüyorsun. Aniden gidiyorsun annenden başka kimsenin haberi yok yani." (E18, 60)

Alandaki araştırmaların sonuçları da bu bulgularla benzer niteliktedir. Mevsimlik tarım işçilerinin deneyimledikleri en önemli sorunlardan biri kayıt dışı çalışmaları ve ekonomik durumlarının kötü olmasından dolayı dışarıdan sigortalarını yatıramamaları nedeniyle sigortasız çalışmalarıdır (Ata, 2020, s. 52-53). Bir araştırmaya göre de temel ve kısıtlı güvence sunan yeşil karta katılımcıların yarısının sahip olduğu görülmüştür (Aslan, 2020, s.54).

Görüşmelerden ortaya çıkan diğer önemli bir bulgu, katılımcıların hiçbirinin işe başlamadan önce tarla sahibi veya çavuşla yazılı bir anlaşma yapmamasıdır. İşçiler tarla sahipleri veya çavuşlar ile aralarında bir sorun yaşanmadığı müddetçe her yıl aynı tarlalara gelmektedir. İşçiler daha çok ya işi kendileri (aile reisleri) ya da çavuşlar aracılığıyla bulmaktadır. Katılımcılar çavuş veya tarla sahibiyle çeşitli sorunların çözümü, elektrik, su, ısınma gibi ihtiyaçların karşılanması gibi konularda sözel olarak anlaşmaktadır. Nitekim alanda yürütülen araştırma sonuçları da aracı ve işverenler arasında enformel bir çalışma ilişkisi bulunduğunu göstermektedir (Beydili Gürbüz ve Yılmaz, 2021, s. 944).

Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin sosyal güvenceden yoksun şekilde çalışması, sağlık hizmetlerinden faydalanmalarını engellemektedir. Yaşlılar iş kazası veya meslek hastalığı yaşamaları durumunda diğer vatandaşlara sağlanan haklardan faydalanamamaktadır. Nitekim yürütülen bir araştırmayla yaşlıların traktör ya da diğer araçlar, düşmeler, hayvanlar, boğulmalar, elektrik ve yaygın gibi çeşitli nedenlerle sık sık kaza deneyimledikleri ortaya konmuştur (Ertem, 2012, s.64). Hasta olmaları nedeniyle çalışmamaları veya kısıtlı çalışabilmeleri durumunda gelir kaybını telafi edici bir sisteme dahil olmadıkları için ekonomik yoksunluk yaşamaktadırlar. Yaşlılar yıllarca kayıt dışı çalıştıkları ve sigortalarını yatırmadıkları için emekli olamamaktadır. Bu durum onların yoksulluk riskini artırmakta ve onları her türlü riske karşı daha açık hale getirmektedir. Nitekim ILO mevsimlik tarım işçilerinin yaklaşık %60'ının yoksulluk sınırı altında yaşadığını belirtmektedir (Şimşek, 2011, s. 42).

Beslenme

Vücudun ihtiyacı olan vitamin ve minerallerin dengeli bir şekilde alınması ve yeterli su tüketimine dikkat edilmesi gereklidir. Sağlıklı beslenme, çocuk ve yaşlılar başta olmak üzere tüm bireyler için önemli bir konudur. Fakat Zastrow ve Kirst-Ashman (2015, s. 299) nüfusun en yetersiz beslenen kesiminin yaşlılar olduğunu ifade etmektedir. Yaşlı bireylerin organizmalarında yaşanan değişimler nedeniyle vücutlarının ihtiyaç duyduğu besin grupları değişiklik göstermektedir. Bu nedenle yaşlı bireylerin beslenmelerine ekstra özen göstermesi gerekmekte ve kimi zaman farklı beslenme programlarına ve perhizlere ihtiyaç duyulmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireyler kötü ve zor koşullarda çalışmaları, ekonomik durumlarının kötü olması, bilinçsiz olmaları, dişlerinde, tat ve koku duyularında yaşanan kayıplar, buzdolaplarının olmaması, bu koşullarda yemek yapmanın zorluğu, odun bulamamak gibi nedenlerle beslenmelerine özen gösteremediklerini ifade etmektedir. Yaşlı bireylerin diğer bireylerden farklı bir beslenme programına uymaları mümkün olmamakla birlikte daha çok tek düze, düzensiz, karbonhidrat, bakliyat ve hamur işi ağırlıklı beslendikleri görülmüştür. Bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Buzdolabı yoktur. Yiyecekleri, haftada bir eşya alıyoruz. Burada şimdi biraz hava serindir ya. Alıyoruz. Bozulan bozuluyu. Bozulmayan da kalıyor biz yiyoruz. Bozulmuşsa yemiyoruz. Genel olarak bakıyoruz. Atıyoruz yani hep cebimizden zarar ediyoz yani. Mesela ben bugün haftalık domates biber patlıcan ne alsam dolabım olsa içini doldururum. Haftaya kadar bozulmaz. Ama ben alıyorum beş kilo, altı kilo domates iki günde yedim yedim yemedim bozulur gider.” (E9, 65)

“Çocuğum her şey yeri geliyor doğru düzgün kazanımızın kaynamadığı gün oluyor. Çalışmasak elimize para geçmiyor. Aç kalıyoz. Aha bizim şimdi vallahide billahi de sabah yedik öğle yemeği yemedik çocuğum...Çocuğum şimdi bak ben ne diyom bizim evimizde yağımız bile yok. Erzağımız bile yok. Biz 15 günü geçti. Allah biliyor ya 15 gündür domates ne biz onu yemedik. Domates afedersin zibil gibi değil mi? Ama paran olmazsa yiyemen çocuğum. Para lazım yemek yiyecek erzak lazım bize. Hepsi parayan.” (K8, 70)

Aslan (2020, s. 62) araştırmasında mevsimlik tarım işçiliğinin beden gücüne dayandığını ve işçilerin yüksek enerji gereksinimine ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır. Fakat işçiler tek düze ve yetersiz beslenerek gerekli enerjiyi alamamaktadır. Bu durum onların çeşitli sağlık sorunları yaşamasına yol açmaktadır. Başka bir araştırmaya göre, işçilerin buzdolabının olmaması onların beslenme alışkanlıklarını etkilemektedir. İşçiler neredeyse hiç et tüketememekte, gıdalar açık ortamda çabuk bozulduğu için işçiler makarna, bulgur, pirinç, fasulye ve nohut gibi gıdalar tüketmektedir (Sevinç, 2015, s.77). Mutfağın olmaması ve yemeklerin açık alanda pişirilmesi yemek pişirmeyi zorlaştırmakta, yemek çeşitliliğini sınırlandırmakta ve toprak içerisinde hijyenik olmayan koşullarda yemek yapılmasına yol açmaktadır (Baş, 2019, s.88). Özellikle yaşlı bireyler için yeterli su tüketimi, sağlık için oldukça önemlidir. Fakat içme suyuna ulaşımın zorluğu ve sınırlılığı yeterli su tüketimini etkilemektedir. Bunun yanı sıra bazı katılımcılar Sivas'ta her bölgenin suyunun içilmediğini, bazı suların acı veya zehirli olduğunu, bunu içmeleri durumunda zehirlendiklerini ifade etmiştir.

Ulaşım

Mevsimlik tarım işçileri, çalışacakları kente ve tarlaya giderken çeşitli sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Katılımcılar genelde (26 kişi) Sivas'a otobüs/minibüs ile gitmektedir. Fakat mevsimlik tarım işçileri hem minibüslere yolcu kapasitesinin üzerinde kişi bindirmekte hem de tüm eşyalarını bu araçlara yükleyerek sıkışık, kalabalık ve sağlıklı olmayan koşullarda yolculuk yapmaktadır. Alanda yapılmış farklı araştırmalara bakıldığında çalışılacak yere daha çok minibüsler ile gelindiği (Okyay, 2014, s.50) bulgusuna ulaşanların yanı sıra kamyonet kasalarında ulaşımın sağlandığı bulgusuna (Aslan, 2020, s. 71) ulaşan araştırmaların da bulunduğu görülmüştür. İki araştırmada da ulaşılan ortak sonuç ise, mevsimlik tarım işçilerinin insancıl olmayan koşullarda yolculuk ettiği ve ulaşımında pek çok sorun ile karşılaştıkları yönündedir. Katılımcılar çalışacakları ile ulaşımını kendi imkanları ile sağlamak ve her geçen gün artan mazot fiyatları onların gelir kaybı yaşamasına yol açmaktadır. Bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Çalışırken mesela araba olmadıymıydı olmuyor. Yol parası, Urfa'dan geliyoruz iki bin lira veriyoruz. Giderken iki bin lira veriyoruk. Başka yere çadır yine bir yere gitti mi bin lira, iki bin lira yine veriyoruk. Yani sıfır sıfır elde bir şey yok. Az para ya kalır ya kalmaz...Bir dolmuş tutuyoruk mesela beni Kayseri'den Sivas'a götür kardeşim diyorum. Mazot 9 milyon olmuş yav. Ee nasıl yapacak? Yani çalıştığımızı hep oraya veriyoruk.” (E14, 63)

Katılımcıların daha çok tarlalara traktörle gittiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılar yağmur yağması durumunda yolların çamur olduğunu, bu durumda traktörle tarlaya gidemedikleri için zaman zaman tarlaya yürüdüklerini ve havanın soğuk olması durumunda traktörle giderken üşüdüklerini, bu nedenle sık sık hastalandıklarını ifade etmiştir.

Araştırmada karşımıza çıkan diğer bir önemli bulgu ise mevsimlik tarım işinin yoğun yapıldığı dönemde yaşanan trafik kazaları ve ölümlerdir. Katılımcıların bu konudaki düşünceleri ve duyguları aşağıdaki gibidir:

“Mesela ağabeyimin kızı iş kazasında ay çiçeği yaparken kolunu kesti öldü işte yani... Ben eksik söylemişim fazla söylememişim yani iş kazasında ölenler olmuş. Kimisi yani çoğu mesela o abimin kızı ben o zaman yanında değildim yani ay çiçeği işi o zaman patos hala yokmuş demek ki. Traktör çalıştırıyorlarmış, elini kaptırmış vefat etti. Kimisi yolda eğer fark ederseniz mevsimlik işe gidip gelene kadar Urfa'da veyahut bütün bölgelere gidenlere senede belki yılda bin kişi trafik kazasında ölüyor.” (E18, 60)

“Yani bu böyle televizyonda bazen görüyom. Minübüsle gidiyor beş kişi ölüyor, on kişi ölüyor. Yani bizim sonumuz da öyle olacak. Tahminimce. Bu iş böyle devam etmez yani sonuna kadar. Senede mesela tarım işçileri en azından mesela on arabaları devriliyor takla atıyor. Yani sonumuz budur.” (E17, 61)

Yaşlıların bu koşullarda yolculuk ederken diğer bireylere göre çok daha fazla zorlandıkları görülmüştür. Özellikle solunum sistemi ve kalp damar ile ilgili sağlık problemleri olanlar kalabalık ve havasız şekilde yolculuk ederken daha fazla zorlanmaktadır. Yaşlılar genellikle kas iskelet sistemi ile ilgili problemleri nedeniyle başkalarının desteği olmadan traktör kasalarına binememektedir.

Sosyal Dışlanma ve Ayrımcılık

Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin diğer mevsimlik tarım işçileri, çalışmak için geline yerdeki yerel halk, özel veya kamu kurum ve kuruluşlar tarafından ve devletin yatırım, yardım ve destekleri bakımından sosyal dışlanmaya ve ayrımcı söylemlere maruz kaldığı görülmüştür. Bunda katılımcıların yaşlı olmaları, o bölgede yaşayanlarla farklı etnik yapıda olmaları, farklı giyim tarzları ve mevsimlik tarım işçisi olmaları etkilidir. Özgür ve Sabbağ (2014, s. 44) tarım toplumlarında hiyerarşik düzenin var olduğunu, yaşlılara saygı duyulduğunu, iktidar ve otoritenin yaşlının elinde olduğunu ve yaşlının bilgi ve birikimine değer verildiğini ifade etmiştir. Fakat mevsimlik tarım işçilerinin, geleneksel aile yapısına sahip ve temel geçinme kaynağı tarım olan ailelere mensup olsalar da ailede yaşlının statüsünün düşük olduğu ve rol kayıplarının yoğun olduğu gözlenmiştir. Nitekim yaşlılarla görüşmek için sahaya inildiğinde, araştırmacıların yaşlılarla görüşmesine olumsuz bakılmış, yaşlıların cahil olduğu, onların sorulara cevap veremeyeceği, kendileriyle görüşme yapmanın daha faydalı olacağı, yaşlıların yaşamını onların daha iyi bildiği yönünde söylemlerle karşılaşılmıştır. Yaşlıların tarlalarda diğer bireylere göre daha az çalışması veya çalışmaması, duyu ve organizmalarındaki gerilemeler, sağlık sorunlarının olması, bakım ve barınma ihtiyaçlarının ortaya çıkmasının mevsimlik tarım işçilerinin bu tutumunda etkili olduğu düşünülmektedir. Tüm bu tutumlara karşı ise yaşlı bireylerin kendilerini güçsüz, çaresiz, pasif, ağır bir yük, umutsuz, faydasız hissetmesi yakınlarının ayrımcı tutum ve söylemlerini içselleştirdiklerini göstermektedir.

Katılımcılar, yerel halkla genelde sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir. Bu durumu ise yerel halk ile bir araya gelecek mekanların olmamasına ve iletişim kuramamalarına bağlamıştır. Katılımcıların yerel halk tarafından en çok dışlanmaya maruz kaldıkları durum olarak köylünün çadırlarını köylerin dışına kurmalarını istemeleri, kimsenin tarlasına çadırları kurmalarına izin vermemesi nedeniyle

barınma alanı oluşturmakta zorlanmaları, izin verilmemesi nedeniyle sık sık çadırları söküp başka yerlere gitmek zorunda kalmaları örnek olarak verilmiştir:

“Burada mesela mahalle içinde çadır kurduk, kabul etmedi mesela adam. Aha buraya getirdik. İki sefer biz yer değiştirdik. Köydekilerle bir sorun yaşamıyoruz, yani onlarla bir alakamız yok ki. Bizim iki çavuşumuz var burada. Ondan onlarla hiç muhabbetimiz olmuyor. Bir sorun olunca onlar şey yapıyo. Ondan hiç alakamız yok. Biz çavuşla şey yapıyoruz.” (E10, 61)

“Vallaha tarla sahibiyle de anlaşmazlık oluyor. Ben geçen de bu Kangal’dan geldim. Oradan merkeze kurdum. Adam geldi dedi ki yav çadırı buraya kurmayacan. Sanki bize yani komut gibi verdi. Buraya kuracam buraya kurmayacan. Yani adamla biz anlaşamadık. Çektik buraya geldik. Çadırları buraya yerleştirdik..Yav biz misafirlik. Urfa’dan gelmişik, aha bu tarla boş. Ama yok ben tarlamı bırakmam. Ben burada tel örgüsü çekerim. Onu yaparım bunu yaparım adam bizi oradan kovaladı. Buraya geldik yani.” (E9, 65)

Alanda yapılan araştırma sonuçlarına göre de işçiler, yerel halk ve muhtarın isteği ile köylerden uzaklara yerleşmek durumunda kalmaktadır. Bu durum mekânsal dışlanmaya bir örnek niteliğindedir (İnal, 2021, s. 82-84). İşçiler ekonomik durumlarının kötü olması, eğitim durumlarının düşük olması, çeşitli sağlık sorunları yaşamaları, yaşam alanlarında temel barınma ihtiyaçlarının olmaması, yaşadıkları alanın hijyenik olmaması, işçilerin giyimleri gibi nedenlerle yerel toplumla kaynaşamamakta ve dışlanmaya maruz kalmaktadır (Çakmak, 2018, s.108-109). Alanda tarla sahipleri ile de görüşme imkânı olmuştur. Tarla sahiplerinin yaşlı mevsimlik tarım işçilerine karşı bakış açılarının olumsuz olduğu görülmüştür. Tarla sahipleri yaşlıları çalıştırmak istememekte, onların işi geciktireceğini ve fayda sağlamayacaklarını düşünmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi yaşlılar sağlık personeli tarafından ayrımcı tutumlara ve dışlanmaya maruz kaldıklarını düşünmektedir. Yaşlılar, hastaneye gittiklerinde yeterli tetkik yapılmadan ağrı kesici ve kas gevşetici ilaçların yazıldığını ve doktorların kişinin hastalık belirtilerini yaşlı ve mevsimlik tarım işçisi olmalarına bağladıklarını vurgulamaktadır:

“İşçiler hastaneye gittiği zaman yani işçilere işçi gözüyle değil de bir insan gözüyle bakmalarını isterdim...Yeri geliyi it gibi muamele görüyisen. Adam üstüne başına bakıyı, diyi bu ırgattır. Afedersin it gibi davranıy, kovar gibi, böyle kötü bakıyı.” (E13, 68)

Bunun yanı sıra yaşlılar mevsimlik tarım işçisi olmaları, yaşlı olmaları, giyimlerinin kötü olması gibi çeşitli nedenlerle sağlık ocağı, belediye, banka gibi mekanlardaki çalışanların ve yerel halkın kendilerine iyi davranmadıklarını ifade etmiştir. Bu nedenle yaşlılar bu mekanlara mümkün olduğunca gitmemekte, bu durum yaşlıların kamu alanlarından dışlanmalarına, toplumsal yaşama katılamamalarına ve mekânsal dışlanma deneyimlemelerine yol açmaktadır.

Katılımcılar devletin yatırımları, yardım ve hizmetleri bağlamında da ayrımcılığa maruz kaldıklarını düşünmektedir. Yaşlılar devletin ülkenin doğusuna yatırım yapmadığını ve memleketlerinde veya

çalışmak için geldikleri ilde, ihtiyaçlarının karşılanmadığını dile getirmiştir. Suriye vatandaşlarının ülkemize gelmesiyle birlikte bu düşünceler daha da yoğunlaşmıştır. Suriye vatandaşlarının kendilerinden daha iyi koşullarda yaşadığını ve onlara daha fazla yardımda bulunduğu, işçiler tarafından vurgulanmıştır.

Yasalar, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler

Mevsimlik tarım işçisi yaşlıların ekonomik durumları yetersizdir ve muhtaç durumdadır. Fakat yaşlılar devletten herhangi bir hizmet veya yardım almadıklarını vurgulamıştır. Yardım aldığını belirtenler yeşil kart, gıda yardımı, kömür yardımı, fatura indirimi, dul maaşı, pandemide verilen 1000 TL geri ödemeli yardım aldıklarını belirtmiştir. Herhangi bir yardım veya hizmet almadığını belirten yaşlılar çoğunluktadır. Oysaki Karataş (2003, s. 7-10)'ın belirttiği gibi yoksulluktan en çok etkilenen kesimlerden biri olarak yaşlıların yoksulluğunu azaltmada sosyal yardımların önemi büyüktür. Katılımcılar herhangi bir yardım almadıklarını şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

“Hiç. Hiç görmedik öyle bir şey. Selam bile vermiyorlar. Tanımıyorlar bizi. Yok babam yok. Devlet ufukta kaderde yok görünmüyor.” (E1, 64)

“Ya ablam biz bu devletten biz Türkiyeliyiz, ona oy veriyoz babamdan dedemden beri Türkiyeliyiz. Ama devletin bize bakması lazım...Hiç bize bir faydası yok ki. Ben ölüyüm ha ölü ölmüşüm ha. Şeyim yok ki. Ben yaşım kaç oldu rahatlık görmedim. Vallahi hep çalışıyorum. Hep orada sıkıntı hep orada sıkıntı hep burada sıkıntı. Ne doğru düzgün gelir var ne de başka bişey.” (E10, 61)

Araştırmanın bulguları bu açıdan, alandaki araştırma sonuçlarıyla benzer niteliktedir. Mevsimlik tarım işçileri kendilerine herhangi bir hakkın verilmediğini ve yasal olarak korunmadıklarını ifade etmiştir (Ata, 2020, s.62-63). Yapılan bir araştırmada ailelerin %38,8'i devletten herhangi bir yardım almadığını bildirirken %57,1'i yakacak, %19,8'i eğitim, %17,5'i özürlü maaşı, %10,4'ü gıda yardımı aldığını belirtmiştir (Şimşek, 2012, s. 43). Bazı katılımcılar yardım almak için gerekli yerlere müracaat etseler de yardım alamayacaklarına inandıkları için başvuru yapmamıştır. Bazıları ise gerekli yerlere başvurduklarını fakat bir sonuç alamadıklarını ifade etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireyler günümüz Türkiye'sinde görünmez konumdadır. Bu görünmezlik onların çeşitli politika ve hizmetlerden mahrum kalmasına da neden olabilmektedir. Bu açıdan bu insanların görünür kılınması son derece önemlidir. Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin yaşam deneyimlerini anlamak, ihtiyaçlarını değerlendirmek ve sorunlarını ortaya koymak amacıyla yapılan araştırmanın sonucuna göre bu bireyler birçok alanda sorun yaşamaktadır. Diğer mevsimlik tarım işçileri ile birlikte insancıl olmayan, zor ve kötü şartlarda çalışmaktadır. Duyularında kayıplar ve vücut fonksiyonlarında gerilemeler yaşamakta, yaş almaları nedeniyle ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılanmamakta ve çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bu bakımdan mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin, 'kesişimsel dezavantajlılık' deneyimlediklerini söylemek olanaklıdır. Mevsimlik tarım işçisi

aileler hastalıklar ve erken ölüm açısından yüksek risk altındadır (Şimşek, Okten, Yıldırımkaaya, Kara ve Erçetin, 2015, s. 51). Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireyler pek çok sağlık sorunu deneyimlemekte, yeterli sağlık hizmeti alamamakta, hastalanmaları durumunda çalışmamakta veya daha az çalışabilmekte, sağlık sorunları, onların gelir kaybı yaşamalarına yol açmaktadır. Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği'nde Toplum Sağlığı Merkezlerinin mevsimlik tarım işçilerine yönelik görevleri birinci basamak sağlık hizmetlerini planlamak, sunmak ve kontrol etmek, mevsimlik tarım işçilerine yönelik sağlık hizmetleri konusunda personel farkındalığı oluşturmak ve gerekli eğitimleri vermek, mevsimlik tarım işçilerine yönelik farkındalık eğitimleri düzenlemek, mevsimsel nüfus hareketlerini takip etmek ve gerekli tedbirleri almak olarak sıralanmaktadır (Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği, 2015). Fakat katılımcılardan ve muhtarlardan edinilen bilgilere göre Sivas'ta mevsimlik tarım işçilerine yukarıda belirtilen sağlık hizmetleri sunulmamıştır. Bu Yönetmelik uyarınca tanımlanan görevler yerine getirilmeli ve işçilerin tarlalarda çalışmak amacıyla gittikleri şehirlerde gezici sağlık ekipleri oluşturulmalıdır. Bu kapsamda yapılan olumlu çalışmaya Harran Üniversitesi, Şanlıurfa Belediyesi ve Şanlıurfa Valiliği iş birliği ile geliştirilen gezici sağlık hizmeti modeli verilebilir. Bu modelde hizmet sunum programı, işçiler için eğitim materyali, mevsimlik tarım işçisi izlem formu, işçilerin tarlalarda barınma yerlerini belirleme sistemi, mevsimlik tarım işçiliği yapılan bölgelere temel sağlık hizmeti (klima, tuvalet, tıbbi araç ve gereçler, sağlık aracı, muayene ortamı vb.) sunulmuştur (Şimşek ve Koruk, 2009).

Çadırların dayanıksız ve yaşamaya elverişsiz olması, uyuma, yemek yeme, dinlenme gibi temel ihtiyaçları tam olarak karşılayamaması, mahremiyeti koruyamaması ve yaşlıların sağlık sorunları nedeniyle çalışamamaları memleketlerinde veya çadırlarda kalmaları yaşlıların bakım ve barınma sorununu ortaya çıkarmaktadır. Çalışmak amacıyla geldikleri illerde kendi imkanları ile kurdukları geçici barınma alanları düzenlenmeli ve yaşam koşulları iyileştirilmelidir. Mevsimlik tarım işi döneminde memleketlerinde bakım verecek kimsenin kalmaması nedeniyle aileleri ile göç eden yaşlı mevsimlik tarım işçileri tespit edilmelidir. Bu yaşlılara aileleri göç ettiği süre boyunca veya tüm yıl evde bakım hizmeti veya kurumda bakım hizmeti fırsatı sunulmalıdır. Aileleri mevsimlik tarım işinde çalışmak amacıyla şehir değiştiren yaşlıların, ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla geçici bakılacağı kurumlar oluşturulabilir.

Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin çalışma saat ve günleri uzun, çalışma koşulları zor, dinlenme ve mola süreleri az ve yevmiyeleri düşüktür. Bunda, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarını düzenleyen bir mevzuatın olmamasının etkisi büyüktür. Bu nedenle mevsimlik tarım işçilerinin, "İş Kanunu" kapsamına alınması veya çalışma koşullarını içeren bir yasal düzenlemenin yapılması pek çok mağduriyeti önleyecektir. Mevsimlik tarım işinde aile üyeleri ile birlikte çalışmak isteyen yaşlıların çalışma saatleri, mola sıklıkları ve süreleri; yaşlının yaş, sağlık durumu, cinsiyet gibi özellikleri dikkate alınarak düzenlenmeli ve bu düzenleme neticesinde çalışan bireylerden herhangi bir ücret kesintisi yapılmamalıdır. Çünkü, aralıksız ve aylarca çalışmalarına rağmen mevsimlik tarım işçilerinin elde ettikleri gelir temel ihtiyaçların karşılanması noktasında bile oldukça yetersiz kalmakta ve işçiler

ekonomik sorunlar yaşamaktadır. Benzine, temel tüketim maddelerine ve diğer birçok şeye gelen zamlar neticesinde işçilerin kazandıkları para yalnızca hayatta kalmalarına yetmektedir. Nitekim mevsimlik tarım işçilerinin çoğu açlık ve yoksulluk sınırında yaşamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi yaşlılar bu işi yapmak istememekte, sağlık sorunları ve vücutlarındaki kayıplar nedeniyle çalışırken çok zorlanmakta, çalışamamaları durumunda gelir kaybı ve yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Yaşlı bireylere hak perspektifi ile sosyo-ekonomik destek, gıda, giyim ve yakacak gibi yardımlar yapılmalıdır.

Sosyal güvenceden yoksun çalışan mevsimlik tarım işçisi yaşlılar işsizlik, yaşlılık, engellilik, analık, hastalık gibi risklere karşı tamamen korunmasız durumdadır. Devletin vatandaşlarına sağladığı sosyal güvenlik korumasından faydalanamamaktadırlar. Yaşlıların bir emeklilik gelirin olmaması onların ekonomik, bakım, barınma, sağlık gibi pek çok alanda sorun deneyimlemesine yol açmaktadır. Öncelikle kayıt dışı çalışmanın önüne geçilerek, kayıtlı çalışma sağlanmalı ve böylece emekli olabilme fırsatı yaratılmalıdır.

Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireyler düzensiz, tek düze, karbonhidrat ağırlıklı, yetersiz ve dengesiz beslenmektedir. Et tüketimi neredeyse hiç olmamakta, içme suyuna erişim sınırlı olduğu için sorunlar yaşanmaktadır. Bu durum yaşlı bireylerin bağışıklık sistemlerini olumsuz etkilemekte, sık sık hastalanmalarına ve daha geç iyileşmelerine sebep olmaktadır. Devlet mevsimlik tarım işçileri için oluşturacağı yaşam alanlarına buzdolabı sağlamalıdır. Bu yaşam alanlarına yiyecek yardımı yapmalı ve içme suyunu karşılamalıdır.

Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireyler çalışacakları yerlere insancıl olmayan koşullarda, sıkışık, havasız, tehlikeli şekilde seyahat etmektedir. Bu durum trafik kazalarının yaşanmasına ve ölümlere yol açabilmektedir. Ayrıca işçiler, çalışacakları tarlalara genelde traktörlerle, tehlikeli şekilde gitmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin göç ettikleri illerin güzergahlarında trafik denetimleri artırılmalıdır. Mevsimlik tarım işçilerinin seyahat edecekleri araçların plaka, seyahat edecekleri gün, saat ve rota bilgisi alınmalı ve takibi yapılmalıdır. Devlet mevsimlik tarım işçiliği yapanlara mazot indirimi uygulamalıdır.

Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin yerel halkla, diğer mevsimlik tarım işçileriyle, aileleriyle, komşularıyla, kamu kurum ve kuruluşları ve devlet ile bağlarının güçlendirilmesi, ayrımcılık ve sosyal dışlanmanın önüne geçilmesi gerekmektedir. Yaşlı bireylerin özellikleri, ihtiyaçları, yaşadıkları değişimler ve sorunları konusunda topluma bilgi verilmesi ve bilinç düzeylerinin artırılması önemlidir. Mevsimlik tarım işçilerine yönelik, özellikle kamu çalışanlarınca yaşatılan ayrımcılık, dışlanma gibi konularda eğitimler verilmeli ve yaşlılara karşı ötekileştirici tutum ve davranışlarda bulunan kişilere cezai yaptırımlar uygulanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin sorunlarla baş etme becerilerinin son derece zayıf olduğu görülmüştür. Yaşlı işçiler yukarıda deneyimledikleri tüm sorunlarla aile, akraba, çavuşlar ve din gibi geleneksel destek sistemleri ile baş etmeye çalışmaktadır. Ayrıca yaşlılar mizahı bir baş etme

yöntemi olarak kullanmaktadır. Ülkemizde yaşlının bakımında rol oynaması ve yaşlının desteklenmesinde hala ailenin rolü vurgulanmaktadır. Oysaki sosyal devlet ilkesini benimseyen bir Türkiye düşünülüğünde yaşlının gereksinimlerinin karşılanması, sorunlarının çözülmesi, desteklenmesinde devlet sorumluluğu başka bir aktöre yüklememelidir.

Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını gidermeye ve sorunlarını çözmeye yönelik herhangi bir uygulama, düzenleme, hizmet, mevzuat veya politika bulunmamaktadır. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçisi yaşlılar, sorunlarla etkili şekilde baş edememekte, sorunlarına daha çok günü birlik, geçici çözümler üretilmektedir. Sosyal devlet ilkesini benimseyen ülkemizin, mevsimlik tarım işçisi yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümündeki rolü yadsınamaz. Bu nedenle yaşlı merkezli, kapsayıcı, bütüncül, sistematik, dinamik, esnek, farklılıklara duyarlı, pratik, yaşlının yüksek yararını, sosyal adalet, fırsat eşitliği ve insan haklarını gözeten, koruyucu ve önleyici politikaların ve mevzuatın oluşturulması gereklidir.

Sonuç olarak insan hakları, sosyal adalet, farklılıklara saygı ve ortak sorumluluk ilkelerini gözeten sosyal hizmet mesleğinin, mevsimlik tarım işçisi yaşlıların durumuna, deneyimlerine, ihtiyaç ve sorunlarına kayıtsız kalması mümkün değildir. Mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin ihtiyaç ve sorunlarına yönelik araştırmaların yapılması, politikaların yapılandırılması, hizmetlerin sunulması sosyal hizmet mesleğinin görev ve sorumluluklarından biridir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırmanın yapılabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonuna Temmuz 2021 tarihinde başvurulmuştur. Araştırma 16.08.2021 tarih ve E-35853172-300-00001708792 sayılı yazı ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Akbulut, B., Karabıyık, E., Akço, S. ve Ayaş, S. (2020). Göç yollarında görülmeyen hayatlar durum ve ihtiyaç analizi. Ankara: Altan Matbaası. Erişim Adresi: https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Baris_Kalkinma/gocyollarindagorulmeyenhayatlar_durumveihtiyacanalizi.pdf

Aslan, K. (2020). *Kayırsı tarımında mevsimlik tarım işçiliği ve insana yakışır iş olanakları açısından durum analizi: Malatya ili araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=_F5QEpayDXGqGZlp9XiFtl1r3BUGPuxBhvugjfiHxavUwTxWxp0AGQNY_f2dLD4

- Ata, R. (2020). *Gezici mevsimlik tarım işçileri ve sosyal hizmet ihtiyacı: Adıyaman il örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=4J_FzTwrMCH4qBROpXPHytgs9mUyvuR3CCeG02VeRIP6X_FtZqij3ZV7EDcjPKI
- Atış, M. (2019). *Mevsimlik işçilerde sosyal dışlanmışlık: Adıyaman ili örneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=npGs9H39x7G6401x51yqpCGipWGgluTohnJqQPeaMNvVmBkWXLeDz3vCWnloxiA>
- Baş, B. (2019). *Türkiye'de tarımsal dönüşüm ve mevsimlik tarım işçiliği: Adana örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=npGs9H39x7G6401x51yqpCDnAQm8uqT_S38TcjETSXJSh6jY8tDdOeOeC111PI78
- Beydili Gürbüz, E. B. ve Demiröz, F. (2018). Hizmet sağlayıcıların gözünden mevsimlik tarım işçisi anne olmak: Algılar ve hizmetlere ilişkin deneyimler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 144-162.
- Beydili Gürbüz, E. ve Yılmaz, Ç. (2021). Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışma sürecinin işçi, aracı ve işverenler açısından değerlendirilmesi üzerine nitel bir araştırma. *Journal of Society & Social Work*, 32(3). 939-966.
- Çakmak, G. (2018). *Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının sosyal dışlanma bağlamında bir araştırması: Çanakkale ili örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=MzP7PYssFqdb3WljlroAkYN6MQ2gYutw_olUauv6ya_UYXt01Nc4_i-UndmeYjJr
- Dinh, H., Strazdins, L. ve Welsh, J. (2017). Hour-glass ceilings: Work-hour thresholds, gendered health inequities. *Social Science & Medicine*, 176, 42-51. doi: 10.1016/j.socscimed.2017.01.024
- Direk, A. D. (2019). *Huzurevinde kalan ve aile ortamında yaşayan yaşlıların yaşam doyumlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=vjszP7PzV0HebcjFEvDfwLSQsaGOSTr1k_Z2rK2hmqwQEUZue14aM1tdOLIF0dhqj
- Ersanlı, K. ve Kalkan, M. (2008). *Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ertem, M. (2012). Tarım iş kolunda kazalar ve yaralanmalar ve korunma. I. Tarım Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu Çevresel ve Mesleki Riskler Sempozyumu, 6-7 Nisan 2012, Şanlıurfa Türkiye, Bildiriler içinde (s. 58-66). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi.

- Fereli, S., Aktaç, Ş. ve Güneş, F. E. (2016). Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları, beslenme durumları ve görülen sorunlar. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 36-47.
- Geçgin, E. (2009). Ankara-Polatlı örneğinde sosyal dışlanma açısından mevsimlik tarım işçileri. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 3-35.
- Görücü, İ. ve Akbıyık, N. (2010). Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği: Sorunları ve çözüm önerileri. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 3 (5), 189-219.
- Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi. (2014). GAP tarımda çalışanların sağlığı araştırması. Yayın no: 4, Şanlıurfa: Sembol Ofset. Erişim Adresi: <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=8938c26878>
- Hurst P., Termine, P. ve Karl M. (2007). Agricultural workers and their contribution to sustainable agriculture and rural development. International Labour Organization, Food and Agriculture Organization, International Union of Food, Agricultural, Hotel, Restaurant, Catering, Tobacco and Allied Workers' Associations. Geneva: ILO. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_dialogue/@actrav/documents/publication/wcms_113732.pdf
- İnal, S. (2021). Görünmeyeni görünür kılmak: Mersin'in Tarsus ilçesinde çadırdaki yaşayan mevsimlik tarım işçisi hanelerin yaşam stratejileri ve toplumsal cinsiyet algıları (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=9MiDp3x86xrwjpi5-14wW4ShcCP-t52MNRPpx2IT0AwhsHWh4HiyElg1qP-ZPqA>
- İpekçioğlu, Ş., Büyükhatoğlu, Ş., Monis, T., Özel, R. ve Bayraktar, M. (2012). Mevsimlik tarım işçilerinin ekonomik-sosyal sorunları ve çözüm önerileri. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 138-144.
- İşgücü İstatistikleri, 2021. (2021, Ağustos). Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 37491. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Agustos-2021-37490>
- Kalkınma Atölyesi. (2014). *Fındık hasadının oyuncuları: Batı Karadeniz illerinde fındık hasadında yer alan mevsimlik gezici tarım işçileri, çocuklar, tarım araçları ve bahçe sahipleri temel araştırması* (1. Basım). Erişim Adresi: <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/09/FINDIK%20HASA DININ%20OYUNCULARI.pdf>
- Kalkınma Atölyesi. (2020). Adana, Gaziantep ve Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Göçebe ve Yarı Göçebe Toplulukların Mevcut Durumu. Ankara: Altan Matbaası. Erişim Adresi: <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/ADANA-GAZIANTEP-SANLIURFADA-YASAYAN-SURIYELI-GOCEBE-VE-YARIGOCEBE-TOPLULUKLARIN-MEVCUT-DURUMU.pdf>

- Kara, N. (2021). *Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları ve sorunları üzerine bir araştırma: Sakarya ili Karasu ilçesi örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=8tbPippmWV_bIrrn9YEAqpc4rqRyC1u6_EDyXpYUp6RKbtCUgXjuN-tw2k0WjJ
- Karataş, K. (2003). Yoksullukla mücadelede bir sosyal politika aracı olarak sosyal yardımlar. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri. Ankara: İHD/TİHV:130.
- Kaya, M. ve Özgülner, N. (2015). Mevsimlik (gezici/geçici) tarım işçilerinin iki yerleşim birimindeki yaşam koşulları ve sağlık durumlarına niteliksel bakış. *Turkish Journal Of Public Health*, 13(2), 115-126.
- Kutlu, S. (2011). *Erişkin göçebe mevsimlik tarım işçilerinin yaşama kalitesi düzeyi ve etkileyen faktörler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/ulusaltezmerkezi/tezgoster?key=zq1_zoqb18gc2rt9c2jglavgqir4aggvxlpz5iddaz0k8vmke-xyo-vvftvmy
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1986). But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. *New directions for evaluation*, (30), 73-84.
- MİGA. (2012). *Tarımda mevsimlik işçi göçü Türkiye durum özeti*. Erişim Adresi: [http://www.festuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/d%C3%BCnyadan_12%20\(1\).pdf](http://www.festuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/d%C3%BCnyadan_12%20(1).pdf)
- Okyay, R. A. (2014). *Adana ili tarım çalışanlarının sağlık sorunlarının ve sağlık hizmetinden yararlanma durumlarının saptanması ile sağlık sunum model(ler)inin önerilmesi araştırması* (Tıpta Uzmanlık Tezi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=sY7m19PfcL6F1NUwcr80C63UPBtmP-WXPwFtkymUi4bLJQxxG3ejfwaGn2Hobeo>
- Özgür, Ö. ve Sabbağ, Ç. (2014). *Kırsal alanda yaşlılık Adıyaman Samsat örneği*. Ankara: Adıyaman Üniversitesi ve SABEV.
- Sert, Ö. ve Nazlıoğlu, A. (2016). Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Genel Yayını (Yayın No: 44). Erişim Adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/medias/4604/rehber27.pdf>
- Sevinç, M. R. (2015). Adana ilinde mevsimlik tarım işçiliğinin sosyo-ekonomik yapısı ve geleceği (Doktora Tezi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=WBC656i315e2eV6-EZV1ouCQumJ5MyIzqIHknUwVUGh8U1d3zC-RkfCeiiJT-T4q>
- Şimşek, Z. (2011). Mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarının belirlenmesi araştırması 2011. Ankara: Damla Matbaacılık. Erişim Adresi: <https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/vufind/Record/17558>

- Şimşek, Z. ve Koruk, İ. (2008). Birleşmiş Milletler Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı/Sabancı Vakfı Hibe Programı. Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların ve Çocuklarının Gezici Sağlık Hizmeti Yoluyla Sağlık Hakkının Korunması Projesi Raporu, Şanlıurfa.
- Şimşek, Z., Ökten, Ş., Yıldırımkaya, G., Kara, B. & Erçetin, G. (2015). A call to action: Overcoming health inequality; comparative health indicators and service needs of seasonal agricultural migratory families in Turkey. *The Turkish Journal of Occupational/Environmental Medicine and Safety*, 1(2), 35-55.
- Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği (2015, 5 Şubat). Resmî Gazete (Sayı: 29258 (Mükerrer)). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150205-5.htm>
- WHO ve ILO (2021). WHO/ILO Joint Estimates of the Work-related Burden of Disease and Injury, 2000–2016. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---lab_admin/documents/publication/wcms_819788.pdf
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zastrow, C. ve Kirst-Ashman, K. (2015). *İnsan davranışı ve sosyal çevre II*. Ankara: Nika Yayınevi.

